

# **En un noble i constant esforç, transmetre el gust de saber**

Jordi Sales i Coderch  
Universitat de Barcelona

## Resum

En aquest text s'intenta, a partir del que és el nucli de l'acció del professor a l'aula, saber transmetre el gust de saber, explicar els problemes posteriors a l'establiment d'un sistema educatiu universal de llarga escolarització obligatòria. El nucli del treball escolar, l'ensenyament, es basa en el conreu de les disciplines científiques, literàries, filosòfiques, socials, artístiques i tècniques que tenen la seva pròpia dinàmica de transmissió intergeneracional. A la passió per l'assignatura, cal sumar-hi la passió per l'alumne, és a dir, confiar en la formació racional del ciutadà. Tot això demana molta paciència davant les tensions, les presses i les pressions que actuen sobre l'escola<sup>1</sup>.

*Paraules clau: filosofia de l'educació, pedagogia, didàctica.*

## Abstract

This text deals with the problems following the establishment of a universal education system of lengthy compulsory schooling. The question is considered from the core of the teacher's activity in the classroom, namely, transmitting the taste for knowledge. The core activity of work carried out in schools, teaching, rests on the cultivation of scientific, literary, philosophical, social, artistic and technical disciplines that have their own dynamics of intergenerational transmission. To the passion for the subject, we must add the passion for the student, that is, trust in the rational formation of citizens. All of this requires a lot of patience in the face of the tensions, deadlines and pressures schools face.

*Keywords: Philosophy of education, Pedagogy, Didactics.*

<sup>01</sup> Recuperem en aquest text una versió corregida de la conferència impartida a San Lorenzo del Escorial, el 9 de juliol del 2001, en el marc dels cursos de la Universidad Complutense de Madrid per a professorat d'educació secundària.

Els professors som professors, ni més ni menys. He rebut com un gran honor la invitació per impartir aquesta lliçó inaugural dels cursos d'estiu per a professors d'ensenyament secundari de la Universidad Complutense de Madrid. En primer lloc, vull agrair als responsables d'aquesta designació el goig que en aquest moment sento de parlar aquest migdia d'estiu en un lloc tan agradable com és San Lorenzo del Escorial. Per a un professor de filosofia, aquest lloc és ple de ressonàncies orteguianes. Intentaré endreçar i transmetre molt clarament la meva visió sobre el que considero que avui és urgent per a l'ensenyament a Espanya, i és que se centri en ell mateix, sense pressa, però sense pausa, en allò que és el seu nucli.

He posat com a títol de les reflexions que vull comunicar-los «en un esforç noble i constant, transmetre el gust de saber». «Noble» és una paraula bonica, tot i que històricament s'hagi pogut utilitzar o exemplificat malament. És l'abreviació de la paraula llatina *cognoscibilis*, i denota allò que és digne de ser conegut, que mereix conèixer-se, que ens cal conèixer abans que altres coses. «Esforç constant»: «esforç» té sobre «tasca», «dedicació», «ocupació» i també sobre «vocació», «missió», «ofici» o «funció» una connotació de persistència, de reiteració, de repetició després de pauses o defalliments, i evoca tossuderia, cabuderia, insistència excessiva. És el costat ple de treball i esforç del nostre formós ofici de professors.

«Transmetre el gust del saber»: si un menja molt de pressa o ha intel·lectualitzat massa les seves necessitats de nutrició, no troba el gust dels àpats. Per tal de trobar-ne el gust, ens cal un temps assossegat i, encara que s'hagin fet els càlculs d'una bona dieta, prescindir-ne en el moment de trobar el gust del que es menja. Crec que ens cal aturar-nos en aquesta imatge o figura que associa sabor i saber. La dificultat principal, la dificultat més pròpia del nivell secundari d'ensenyament és semblant al suplici de cuinar per a dessaborits, perquè sempre serà molt difícil, si no impossible, ensenyar alguna cosa a qui no té el desig d'aprendre aquesta cosa. En aquestes línies em barallaré amb aquesta dificultat mitjançant unes reflexions d'un professor per a d'altres que també en són, de professors.

«En un esforç noble i constant: transmetre el gust de saber»: ens aturem en l'*en* del títol d'aquestes reflexions, en l'*en* de la immersió en la situació, en l'*en* d'estar ja en allò, en l'*en* de la quotidianitat, del dia a dia, de l'hora a hora. Certament, hi ha una bondat en aixecar la mirada de la tasca i contextualitzar-la en fins generals, visions globals, càlculs de mitjans disponibles, resultats òptims, ritmes metòdics i tot el que es vulgui d'aquesta mena. És cert, també, que en mirar des de fora una realitat, es veu el que sovint passa

desapercebut a qui és dins. Tot, però, té el seu temps i la seva proporció; tot té el seu ús i el seu abús. Avui ens cal centrar l'atenció en allò més fonamental, en la repetició esperançada del que dona a qualsevol realitat la seva presència bàsica.

Estem, com a professors, en un esforç noble: transmetre el gust de saber, ni més ni menys. Tractaré la qüestió en els punts següents: 1. Els problemes posteriors a l'establiment d'un sistema educatiu universal de llarga escolarització obligatòria, d'un bé escàs a un recurs o servei bàsic. 2. El retorn al nucli del treball escolar: «silenci, s'ensenya». 3. El cultiu de les disciplines científiques, literàries, filosòfiques, socials, artístiques i tècniques i la dinàmica de la seva transmissió intergeneracional (passió per l'assignatura). 4. La racionalitat en la formació del ciutadà i la seva singularitat en formació (passió per l'alumne). 5. Atenció, tensions, presses i pressions sobre l'escola (paciència). 6. El nucli de l'acció del professor a l'aula: transmetre el gust de saber.

### **Els problemes posteriors a l'establiment d'un sistema educatiu universal de llarga escolarització obligatòria, d'un bé escàs a un recurs o servei bàsic.**

Estic molt convençut que el que es necessita avui en l'ensenyament és passar pàgina. La millor manera de passar pàgina és encertar en la raó en què estava la pàgina anterior, veure complerta la seva missió i donar-la per bona.

Si hom pensa en la llarga duració i mirem enrere, podem recordar, per exemple, el tema dels ideals regeneracionistes d'un Joaquim Costa amb el seu «Escuela y Despensa». Ara tenim escola, ara tenim rebost. En un esforç d'uns quaranta anys des dels anys seixanta del segle passat es va construir, en diferents onades, un sistema educatiu universal, de manera que la nostra població està escolaritzada. L'escolarització obligatòria dels ciutadans espanyols és raonablement llarga en el temps: pràcticament dels 3 als 16 anys. Això ja és un bé comú adquirit que, certament, cal conservar mitjançant algunes accions puntuals d'una manera constant. Cal cancel·lar ja, però, el llenguatge de la construcció i passar al llenguatge de l'ús. L'ús d'una eina.

Quan en un municipi es planteja i, finalment, es construeix i s'inaugura una sala de concerts, els experts en parlen amb un llenguatge determinat. Un cop construïda, però, cal passar a un altre llenguatge, el de l'ús de la sala de concerts: sí, sobretot cal passar al mateix ús de la sala de concerts. Hem passat d'una situació en què l'escola denotava a Espanya, per a bé i per a mal,

tot el que s'associa a un bé escàs, a un altra situació en què denota un servei bàsic ja establert. En conseqüència, caldria anar cancel·lant un llenguatge i els experts en aquest i passar a un altre llenguatge: *el llenguatge de l'ús correcte del bé establert*.

La constatació anterior, certament, és molt trivial i està molt lluny del meu ànim sorprendre'ls amb una revelació extraordinària. Sí que crec, però, que fora cosa bona insistir en la rotunditat amb què cal cancel·lar l'hegemonia del llenguatge dels constructors i planificadors del sistema avui en ús. Continuem, a la manera d'Ortega, amb la nostra metàfora o figura de la sala de concerts. Si el regidor de cultura ens reclama el nostre aplaudiment perquè ve a reparar algunes goteres de la sala de concerts, frenarem el seu entusiasme i li direm molt amablement: miri, molt bé; però no facin tan de soroll, no treballin en dia de concert i netegin bé la pols i el que calgui, perquè el nostre programa d'enguany és molt interessant.

**El retorn al nucli del treball escolar: «silenci, ensenyem». Al plató cinematogràfic es fan molts preparatius, molts moviments. Hi ha, certament, molt d'enrenou fins que s'imposa la consigna: «silenci, rodem».**

A la porta dels nostres centres i a la porta de cada una de les nostres aules, des del respecte més pregona a l'interès de la nostra societat pel seu sistema escolar —perquè certament és de tota la nostra societat, i ella pot, i li cal, manifestar-se lliurement, faltaria més, pel que vulgui en cada moment—, caldria posar-hi un rètol que digués: «silenci, ensenyem». Seguint amb el nostre exemple anterior, ara és l'hora del pianista, deixeu-lo treballar. Gaudeixin de la seva música, deixin-lo mesurar-se amb el risc entre la seva preparació i l'execució del seu art davant d'un públic.

Un dels meus millors mestres fou el professor José Manuel Bleuca Tejeiro. Com jo mateix, abans fou professor d'institut que professor universitari, ell de literatura espanyola, jo de filosofia. Recordo amb emoció les seves classes sobre el *Lazarillo de Tormes*, el *Romancero*, el *Quixot*, la *Celestina*, la poesia de Pedro Salinas de Juan Ramon Jiménez o de San Juan de la Cruz, i tantes coses que em va ensenyar, sobretot, a gaudir. Bleuca ens deia sovint que tota la pedagogia d'un professor es resumeix en tres p: passió per l'assignatura, passió pel noi i, després d'un llarg silenci afegia amb un somriure angelical, «i... paciència». Estructuraré la resta de les meves paraules d'aquesta lliçó de l'exemple rebut de l'exercici d'un noble ofici al qual he procurat ser fidel durant més de trenta anys.

## **El cultiu de les disciplines científiques, literàries, filosòfiques, socials, artístiques i tècniques i la dinàmica de la seva transmissió intergeneracional: passió per l'assignatura.**

Un professor és professor d'alguna cosa que ell sap perquè un dia li va agradar aprendre i continua essent professor perquè li continua agradant aprendre coses noves d'allò que és la seva assignatura. És clar que hi ha un *com...*; sempre, però, és un com d'un *què*.

Jo els prego que em disculpin l'èmfasi que estic emprant en referir-me a coses tan repetides. Aquest senyor, pensaran vostès amb raó, és un descobridor de mediterranis i se'ns presenta com l'inventor de la sopa d'all. El meu desvergonyiment, però, es justifica per la convicció ferma que allò essencial que s'està jugant avui a les nostres aules té a veure, sobretot, amb un cúmul de subtileses que ofeguen una vida de sabors mediterranis com l'oli d'oliva i l'all.

El miracle de l'escola com a realitat és que algú que es dedica amb força a la seva passió pel saber científic, literari, artístic o tècnic, la viu fonamentalment davant dels més joves. Tot el secret del nostre ofici rau en aquest *davant* que és, certament, un *per a*. Abans de ser-ho, però, li cal ser una plenitud. El poeta Antonio Machado feia dir al seu Juan de Mairena, davant de la generositat intensa i superficial d'alguns adolescents: «*¿Todo para los demás? Mancebo, llena tu jarro, que ya te lo beberán*». Cal omplir molt bé el vas i reomplir-lo tantes vegades com calgui. Ja sé que sovint costa molt, que les jornades de treball són llargues; les correccions d'exercicis, pesades; els problemes de la gestió dels centres, durs; l'atenció als alumnes i a les seves mares i pares, absorbents; que la nostra primera formació tenia llacunes que anem omplint com podem; que els llibres sovint són cars; que l'assistència a cursos o conferències que desitjaríem no sempre és fàcil, i que si un vol finalitzar alguna cosa sobre la seva especialitat o intenta doctorar-se, ja no sap pas on trobar el temps. Ho sé, i perquè ho sé, també sé que ens hi estem jugant molt sobre el to bàsic de l'ensenyament secundari en insistir sobre aquest punt. El professor és *professor de...*, en cada cas del que sigui, perquè manté una passió activa respecte als continguts que transmet.

S'explica que un dia preguntaren al matemàtic Cantor per què es dedicava a la matemàtica, i va respondre: «*per l'honor del gènere humà*». És realment una resposta genial; salvades les distàncies que calgui salvar entre la nostra petitesa i l'estatura del geni de Cantor. Hi ha alguna cosa en aquesta resposta que cal que alimenti la nostra dignitat constant de professors. Seré

una mica brutal, potser fins i tot una mica groller en el que vindrà. Així, però, aconseguiré fer-me entendre amb més rapidesa. Crec que és urgent enviar a la societat, als experts generalistes i a les famílies un missatge una mica d'aquesta mena: *«vostès creuen que estem aquí com a professors de secundària per aguantar les gràcies i ocurrències dels seus nens i nenes, dels seus nois i noies. No, senyor, som aquí en obsequi al saber patrimoni de la humanitat que representem. I si vostès no el veneren amb alguna generositat i respecte, a les seves filles i fills els aguantarà Rita la cantora».*

Tinc una amiga inspectora, de la qual vaig tenir l'honor de dirigir la tesi doctoral i que com tants i tantes es va jubilar anticipadament, que un dia em deia: *«El que jo faria és tancar durant tot un any el sistema escolar des de les guarderies fins als cursos de doctorat i postgrau, a veure si la societat es convenç que una cosa és formar la joventut i un altra cosa ben diferent, guardar-la».* Espero que no calgui pas arribar-hi, però per tal d'evitar-ho es necessita el nou llenguatge del ben establert al qual ens referíem abans. Cal que prenguem com a axioma que un docent és, abans que cap altra cosa, un cognoscent actiu, i actuar en conseqüència.

Si els polítics són intel·ligents, alguns n'hi ha, ajudaran els professors a transmetre aquest missatge amb eficàcia. Per fer-ho, algunes primeres mesures ben generoses, com ara l'increment de recursos, s'haurien de dirigir a: a) eliminar la pràctica d'alguns centres d'actuar amb una gran labilitat en el moment d'atribuir assignatures als horaris amb arguments com «aquest farà això perquè... li manquen hores», «aquest no farà allò altre perquè... li'n sobren»; b) ponderar millor la capacitació més acadèmica al currículum docent; c) considerar que, al llarg de l'any, uns quinze dies de permís per donar o rebre cursos i conferències o petites sortides d'estudi és una necessitat de tots, i no pas un vici de ningú, i d) reforçar la participació de professors en associacions professionals, sobretot acadèmiques, però també didàctiques.

Una escola tancada sobre ella mateixa en excés no és pas del tot bona. Fora una desgràcia sense remei que s'arribés al convenciment general que l'única manera de continuar una carrera acadèmica en l'ensenyament secundari és sortint-ne.

Deia abans que el miracle de l'escola és que algú que es dedica a la seva passió pel saber la visqui fonamentalment davant d'uns joves. Anem ara a l'abans que he deixat enrere. És urgent, crec, alguna cosa així com un canvi de decorat a l'aula on abans havíem posat el rètol «silenci, ensenyem» davant d'un individu al qual li cal, primer i constantment, mantenir l'ordre bàsic amb

el millor dels somriures i, després, seguir esforçant-se en inventar, si pot, o bé aplicar amb molta cura unes receptes màgiques dissenyades per altres més savis que ell i que consisteixen en un estoc compendiat de motivacions, trucs didàctics, centres d'interès, incentius, distraccions i tota la resta per tal d'evitar que en els resultats finals no hi hagi pas un alt percentatge de fracàs escolar, sota pena de veure's sotmès al riure general. Com quan en una tutoria, ja fa molts anys, els alumnes em deien, parlant del seu professor de matemàtiques: «no podrà pas suspendre'ns a tots, perquè llavors fora un mal professor». Ja sé que molt d'això és una caricatura i que no és pas el que passa a les nostres aules. És la imatge, però, d'un llenguatge sobre l'ensenyament que ha estat dominant i que impedeix que sorgeixi un nou escenari que ara ens disposem a imaginar: *la litúrgia de la transmissió d'un bé desitjable per tal de compartir-lo en la festa*. M'explicaré millor amb un exemple dels meus cursos de Teoria del Coneixement.

Hi ha un moment en què explico les diferències entre el que Leibniz anomena *veritats de raó*, com «el tot és major que la part» o «dues coses iguals a una tercera són iguals entre si», i les *veritats de fet*, com que «el que tenim a la balança del nostre laboratori pesa un quilogram» o «avui és dilluns». Els faig observar que els subjectes de les veritats de fet són dítctics —de «deixis» o «dixi», un terme grec per dir més sàviament el que s'assenyala amb el dit— i que els predicats són convencionals. Els dic que avui és dilluns —el que Gadamer anomena resultat d'una eficàcia històrica— perquè els romans dedicaren aquest dia de la setmana a la lluna i no ho hem canviat. Tornarem sobre això. Ara, però, vull indicar que un any, al final de la classe, em vingué a veure una noia i em digué: «Escolti, i els altres dies?». Li ho digué i em va obsequiar amb aquesta perla: «Vostè perdoni, és que m'ha agradat i ho explicaré aquesta nit a casa a l'hora de sopar». El «vostè perdoni» és deliciós; el «a l'hora de sopar», encantador; i el «m'ha agradat», sublim. Tots els nostres sabers són plens d'aquesta narrativitat que aclareix la *situació* en què viuen els nostres alumnes.

L'estratègia que s'ha de seguir és la següent: 1) construir un sentir de la festa sobre la resolució d'enigmes entre els que viuen; 2) valorar els que els resolgueren; 3) valorar la comunitat de transmissió de la qual cada professor és el representant darrer; 4) facilitar, exigint robustament com a regles de joc dels que volen entrar (com els reglaments dels esports), els algorismes o llenguatges tècnics que els calen; 5) iniciar-los en jocs elementals, i 6) explicar històries de les nostres tribus en les quals seran admesos, si ho mereixen.

Certament, podem viure, i de fet vivim, sense molts coneixements ex-



plícits que podem tenir si ens els expliquen i que no ens destorbaran pas quan els tinguem. Cada dia utilitzem tranquil·lament els dies de la setmana i, en la seva major part, els usuaris en desconeixen el significat i l'origen: la Lluna, Mart, Mercuri, Júpiter, Venus, el Sàbat jueu i el dia del Senyor cristià. Es pot viure molt bé en una civilització sense saber pas quina és i en què consisteix. Podem vegetar-hi pensant que si ens cal definir-la ens enredarem de mala manera en conflictes ideològics nombrosos o farem perillar el pluralisme o la tolerància d'una societat democràtica i laica. La bondat de l'exemple dels noms dels dies de la setmana ens instrueix de la bondat de la situació històrica i cultural bàsica en la qual professors i alumnes són situats i que és una font constant per despertar el gust del saber. Algú es queixava que els nostres escolars no sabessin qui és Juli Cèsar; en veritat molts no ho saben. El nucli del problema és que els agradi saber-ho. Potser ajudava que en qualsevol assignatura algú deixés caure, com de passada, que és el personatge a qui va dedicat el mes de juliol i que, si s'hi fixen bé, juliol i agost van seguits i els dos tenen 31 dies. La raó és que Octavi Cèsar August, que assistia a la redacció del calendari, no va voler pas ser menys que Juli Cèsar.

Els noms de les mesures, dels elements químics i de moltes altres coses poden exercir el mateix efecte. En tots els racons dels nostres sabers existeixen potencialitats per *despertar* la curiositat. *Passió per l'assignatura*. Al professor dins l'aula no li cal pas estar programat fins al nivell del menú, un menú de McDonalds per a més inri; li cal estar-ho fins al nivell de la compra de bons aliments. La millor manera de fer una bona amanida és tenir la nevera plena de bons productes; amb una mica d'imaginació s'inventen bons plats. L'altre dia vaig posar uns tomàquets excel·lents amb olives negres, formatge manxec, un parell d'albercocs, bon oli i una mica de ceba, tot tallat a tires ben petites i servit fred; va resultar.

## **La racionalitat en la formació del ciutadà i la seva singularitat en formació: passió per l'alumne.**

Tinc por que ens estiguem fent un embolic amb això de l'educació, en general, i, més en particular, amb l'educació a l'escola secundària. És molt clar que la finalitat de l'escola és essencialment educativa. És que algú alguna vegada i en alguna circumstància ha pretès seriosament el contrari? El que és fatal i ens està portant a innumerables confusions és que, amb l'excusa de concentrar-se en finalitats educatives, anem traient entitat a situacions que es produeixen com a pròpies de l'escola, i en general de la vida, per viure-les com a educatives. A mi tot això em recorda el que el filòsof francès Paul Ricoeur deia d'algunes tendències metodològiques en el camp de l'estudi dels

símbols o dels mites: «procedeixen com els qui van traient capes d'una ceba per trobar la ceba». No hi ha cap moment o situació educativa a la qual s'hagi d'atendre com a tal entitat. El que és propi de l'escola és instruir, transmetre continguts, i quan això es fa bé, el seu resultat és, amb naturalitat, educatiu. El que és propi de la pràctica de tot esport és, en cada cas i en primer lloc, ensenyar sense fer trampes la finalitat del joc, marcar gols en el futbol o capturar el rei als escacs, és educatiu per al nou futbolista o escaquista. El que els estudiant és novament molt obvi i els prego que em perdonin. Resulta, però, que a força de voler trobar i concentrar-se en allò essencial de l'educació, algunes tendències tècniques ens estan portant a omplir la vida escolar d'ocupacions molt buides en densitat i, en conseqüència, molt poc aptes per vehicular res de seriós.

Aquestes ocupacions molt buides en densitat de continguts no transmeten el gust per suportar una curiositat que porti els alumnes a l'ús de disponibilitats d'informació de les quals estan envoltats. Arreu hi ha diccionaris enciclopèdics que duen de Juli Cèsar una bona informació i un munt de coses que els poden interessar. El problema és el sofisma que s'ha anat escolant en la sana reacció contra la ja molt antiga ensenyança memorística, en el suat abús de la llista dels reis gots apresada de memòria d'un dia per l'endemà. Que consti que a mi ja no me la varen exigir, i estiguin tranquils que no la rehabilitaré pas. Anem, però, a poc a poc: és molt cert que millor que ensenyar coses és ensenyar a aprendre. Com redimonis, però, s'ensenya a aprendre si no és aprenent alguna cosa? No cal ni que aquesta cosa que s'ha d'aprendre sigui això o allò o el de més enllà. Ens quedem sense res, i sense ensenyar res no s'aprèn pas a aprendre alguna cosa. A Catalunya circula ara un antic acudit molt malèvol de professors contra pedagogs, reformat encara més maliciosament. L'acudit antic deia: «*qui sap una cosa l'ensenya, qui no sap res, ensenya a ensenyar*». La reforma més maliciosa diu: «*i qui ni sap ensenyar a ensenyar, assessora la Conselleria d'Ensenyament*».

El llenguatge dels «com», el ball dels mètodes i els procediments se'ns està menjant la dansa dels «què». I, finalment, l'ensenyant-educador educa l'alumne-educant. Descomptin vostès tots els excessos que vulguin en aquestes reflexions d'un professor de filosofia que sempre ha volgut ser professor de filosofia. Convinguin amb mi, però, que estem davant d'una explosió de subtileses que poden deixar buit allò substancial de la relació entre professor i alumne.

La correlació del professor Blecua entre passió per l'assignatura i passió pel noi i el lema regeneracionista de Joaquín Costa «Escuela y Despensa»

no explicitaven, per obvi, una cosa evident: què era el noi que apassionava al professor apassionat per la seva assignatura? La resposta correcta davant de la qual cal aprofundir detingudament la situació és la següent: «*un futur ciutadà, ni més ni menys*». És l'exercici dels drets civils propis d'un ciutadà lliure, i no pas d'un servent vassall, el que orienta els continguts de la formació d'un ciutadà, que és el que serà amb 18 anys el subjecte de l'ensenyament obligatori.

La racionalitat sobre la qual reposen les nostres societats avançades és molt complicada i les seves claus no són pas gens fàcils. No els vendré pas ara una síntesi sociològica d'urgència més o menys ocurrent sobre les racionalitats implícites en la nostra manera de viure. N'hi ha prou amb indicar que em refereixo a coses com el sistema de pesos i mesures, la propietat horitzontal, la complexitat d'una declaració de renda o del préstec hipotecari, la geografia necessària per seguir l'actualitat mundial o el saber històric que de veritat s'utilitza si volem circumstanciar amb alguna densitat una visita turística ordinària. La meva concreció és senzilla: en els sabers troncats del nostre ensenyament secundari existeixen moltes possibilitats de coneixement que són possibilitats reals d'*orientació en la racionalitat d'ús d'un ciutadà* corrent i que poden despertar-hi alguna curiositat, el desig de conèixer.

La singularitat del ciutadà en formació cal que sigui atesa en la seva edat escolar. L'escolarització obligatòria és un bon canal per detectar, mitjançant l'escola, algunes disfuncions o necessitats que a una política de la infància o de la joventut li cal atendre. Ens convé diferenciar molt bé, però, pel que fa a concepte i dotació de recursos, el que com a societat ens és potser més còmode fer *a través de l'escola* del que *a l'escola li cal fer*. M'estic referint a coses com la distribució de fluor, l'educació viària, el control de la higiene, la detecció del maltractament infantil, la lluita contra la droga, l'atenció a la diversitat cultural i altres tantes coses que recauen *sobre l'escola*. El raonament fàcil és: «com que tots són a l'escola, ho farem fer a l'escola». Cal ser bona gent, molt bona gent, i no desnaturalitzar una *institució* que *mira el futur* pel fet que sigui més o menys inevitable, més o menys còmode, o més o menys hipòcrita, utilitzar-la com a instrument per remeiar aquestes o aquelles necessitats de les nostres polítiques d'atenció social a la infància o a la joventut en el present.

## **Atenció, tensions, presses i pressions sobre l'escola: paciència.**

La novetat que gaudim per primera vegada en aquesta generació d'una manera ja sòlida cal anunciar-la d'una manera ben precisa: una base molt ampla, la immensa majoria, gairebé tots els futurs ciutadans, són formats en els sabers lliures. M'estic referint a les famoses *artes liberales* que es diferenciaven de les *artes serviles* pròpies del treball penós. Les arts liberals del *Trivium* format per Gramàtica, Retòrica i Dialèctica, o sigui, escriure, parlar en públic i discutir amb correcció i eficàcia, diferenciaven l'home lliure mitjançant l'ús de la paraula en societat. Les del *Quadrivium*: Aritmètica, Geometria, Música i Astronomia, permeten, mitjançant l'ús del calendari i el que implica tot tipus de mesures, ritmes, harmonies i proporcions, aquesta meravella que és el domini de la vida humana sobre les pors i les penúries que l'atenallaren amb mil formes de misèries durant molt de temps. A l'escola li cal vehicular un sentit sa de l'ètica col·lectiva, de l'acció humana, en racionalitzar-ne els aspectes benèfics, que són molts i que hem d'ensenyar a agrair. Aquesta és un altra font perquè sorgeixi en els nostres alumnes el gust del saber: des de l'aspirina a l'antibiòtic ens han estalviat, literalment, més d'un mal de cap i ens han permès sobreviure en situacions en què els nostres avantpassats no molt llunyans no ho feien.

Si ens aturem un moment a pensar amb alguna perspectiva la bondat del bé establert, podem encarar millor la lluita contra el fracàs escolar i comprendre millor la tercera «p» de la frase del professor Blecua que ens falta tractar: *la paciència*. Davant les lluites una mica espasmòdiques amb què es cansa de tant en tant l'opinió pública a l'entorn del fracàs escolar, la primera cosa que cal fer és mantenir el cap fred i els peus calents. Hi ha coses que es fan fent-se, i no pas parlant-ne. Parlar sobre alguna cosa no és gairebé mai un senyal de força, sinó les més de les vegades de feblesa o d'impotència. A mi m'agrada provocar dient que això del fracàs escolar és una contradicció en els termes. A la *skholé*, a l'*otium liberale*, no és pas possible cap fracàs. Es fracassa bé davant les necessitats, bé en les competicions, sempre que les visquem des d'una manera compulsiva de notorietat o d'obsessió malaltissa respecte al primer lloc. Amb això no vull dir que no ens calgui lluitar amb el problema que s'agita a l'entorn del fracàs escolar. Si atenem bé, però, a la paradoxa que he volgut suscitar, trobarem el bon camí: *transmetre en l'oci un gust*. És en la serenitat on neixen els gustos!

Passió per l'assignatura, passió pel noi, ... (un somriure), ... i paciència. Un esforç noble en la serenitat de transmetre el gust del saber... i paciència. Aquesta meravellosa virtut de ser senyor sobre un mateix, aliada amb el rostre més benèfic del temps de créixer d'una llavor fins a la seva maduresa —la saviesa de la dita castellana «vísteme despacio que tengo prisa»—, perquè atès que en el present la institució escolar reuneix tots els futurs ciutadans, a sobre d'aquesta hi plouran atencions, pressions, presses i tensions. És natural, seria alarmant que no les tingués; allò mortal seria la indiferència, la pau dels sepulcres.

## **El nucli de l'acció del professor a l'aula: transmetre el gust de saber.**

A l'escola l'ha d'envoltar tot el que l'envolta. Ella, però, cal que sigui alguna cosa ben diferenciada. A l'escola hi passen coses i s'hi necessiten coses; el seu centre, el seu cor, però, és l'aula (i no pas la sala de reunions!). En una aula el professor fa coses, i les fa fer als seus alumnes; el nucli de la seva acció, però, és transmetre el gust de saber.

Acabaré amb dues observacions. Primera: fixin-se que no he parlat de l'educació del gust de saber (de tant en tant cal donar vacances a les paraules, la idea em penso que és d'Ortega; i les paraules més profanades en necessiten més). Un gust no s'educa, es contagia. Visquin vostès el gust de saber davant dels seus alumnes, el goig del vas de Machado, i podran contagiar curiositats, endevinacions, claredats, esforços lúcids i ritmes. La segona: de vegades penso una paradoxa de l'ensenyament. L'expressaré mitjançant el mite de Prometeu. Prometeu robà el foc als déus. Els déus senzillament el custodiaven com un bé per a ells. Apostem per introduir el sentit de la festa a l'aula! Potser als nostres alumnes, que són joves, si nosaltres vivim com a déus, se'ls acut alguna cosa així com robar-nos el foc.

San Lorenzo del Escorial, 9 de juliol de 2001

